

Základní kategorie diagnostických přístupů

Diagnostické metody

Abychom mohli pedagogickou diagnostiku realizovat, potřebujeme různé metody. Mezi nepoužívanější metody pedagogické diagnostiky řadíme pozorování, rozhovor, dotazník, test, zkouška, anamnéza, experiment, speciální diagnostické metody, analýza pedagogické dokumentace, analýza výkonů, výtvorů a činností žáka, sociometrické metody, atd. Nyní si uvedeme nejběžnější metody, které pedagog využívá v praxi v rámci pedagogické diagnostiky na úrovni školy.

Testy

Testy jsou velmi častým využívaným nástrojem. Jedná se o techniku využívanou zejména v psychologii a pedagogice. Nejčastějšími typy testů jsou:

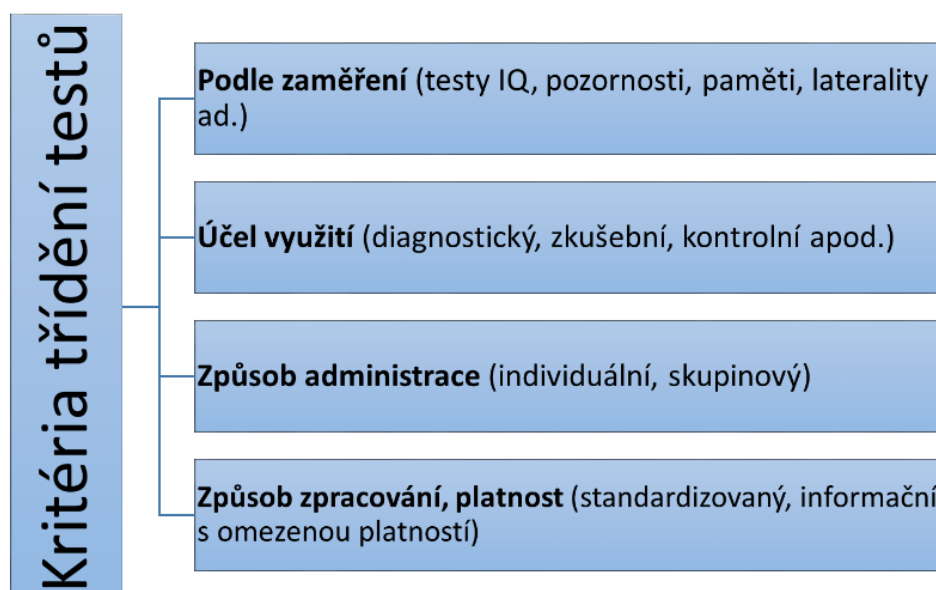
- Psychologické testy
- Testy inteligence
- Testy osobnosti
- Testy psychomotorické
- Testy didaktické

Právě testy didaktické jsou úzce spjaty s pedagogikou a měří výsledky výuky.

V pedagogické diagnostice máme mnoho různých nástrojů, technik a metod jak zkoumat a zjišťovat úroveň edukačního procesu. Výše uvedené jsou jen malou ukázkou z velké škály, která se nám nabízí (srov. Pelikán, J. 2007; Švec, Š. 2009).

Klinické testy: jsou založeny na kvalitativní analýze.

Testové baterie: standardizované, nestandardizované.

Standardizované testy: pracují s nimi převážně psychologové.

Testy z oblasti vývojové diagnostiky. Testy inteligence a speciálních schopností. Neuropsychologické metody. Projektivní metody (verbální, grafické). Kresebné metody (kreativity, senzomotoriky, orientačně rozumových schopností. Dotazníky /jedno a vícedimenzionální, pro rodiče, učitele,.. Testy osobnosti. Posuzovací škály.

Nestandardizované testy. Nemají obecnou platnost. Vytváří si učitelé sami. Různé dotazníky, testy nedokončených vět, kontrolní testy apod. Různě upravený testový materiál např. pro žáky se zrakovým postižením, s poruchami hybnosti, s SPU ad.

Charakteristika základních klinických metod:

Pozorování

Jedná se o nejvíce využívanou metodu v oblasti pedagogické diagnostiky. Je to nejpřirozenější metoda. Základem pro pozorování je smyslové vnímání (používáme sluch, zrak, někdy i chuť a hmat). Pozorování v pedagogickém výzkumu musí být záměrné, cílevědomé, objektivní, systematické a plánované. Nejčastěji sledujeme vlastnosti žáků, jejich činnosti a vzájemnou interakci. Aby bylo pozorování kvalitní, je nutné si stanovit:

- Cíl pozorování
- Časový úsek pozorování
- Předmět pozorování
- Způsob pozorování

Důležité je si vždy vytvořit záznam pozorování, abychom ho mohly kvalitně vyhodnotit. Při pozorování jako u všech metod musíme dbát na validitu a reliabilitu.

Volné pozorování: náhodné, bezděčné, vzniká na základě nápadného projevu. Nevíme předem, na co bude pozorování zaměřeno.

Zaměřené pozorování: systematické, kontrolované, předem stanovený plán. Zaměřujeme se na významné jevy a charakteristiky.

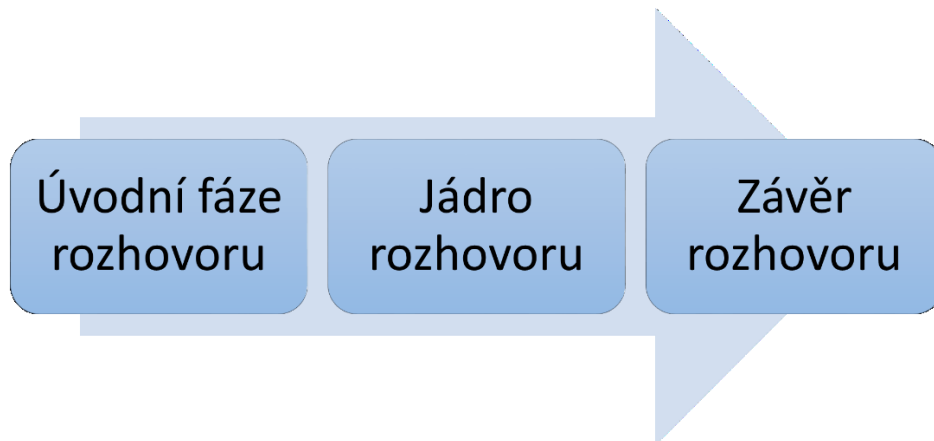
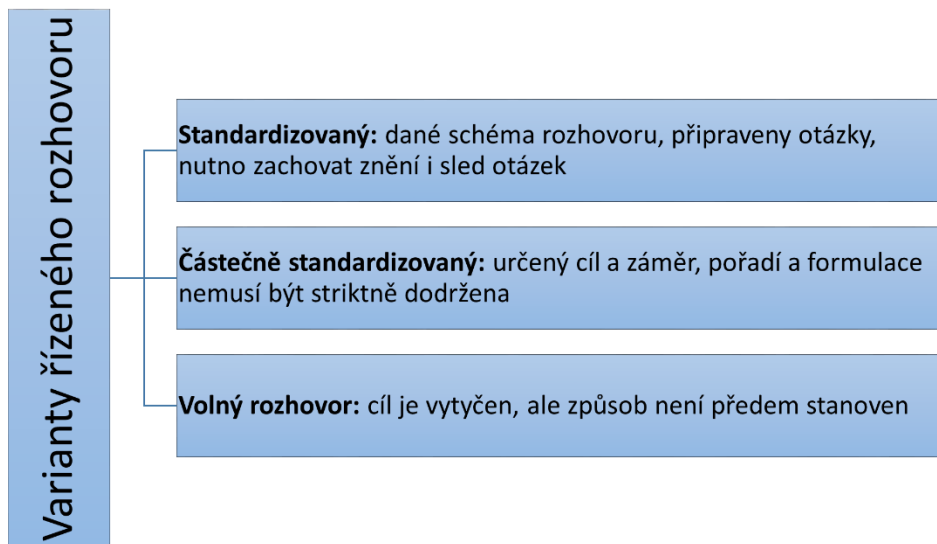
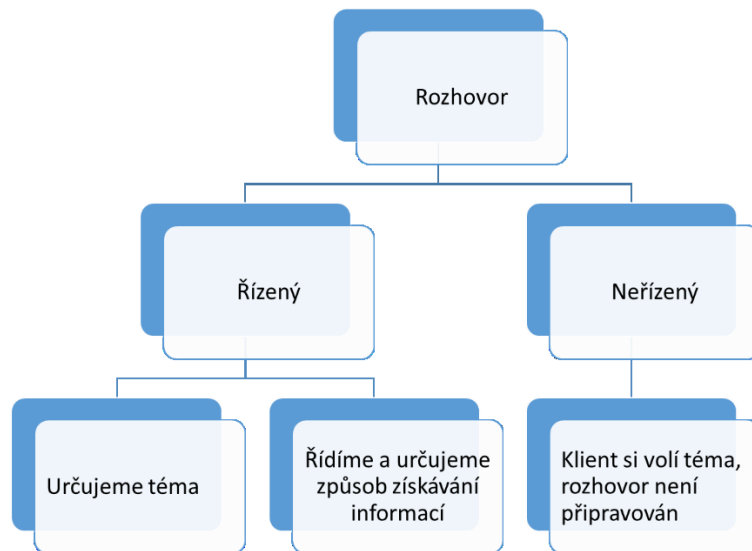
Kritéria pozorování: Plánovitost (předem stanovený cíl), Systematičnost (dlouhodobé, určené časové intervaly). Objektivnost (kritéria pozorování). Soustředěnost (na podstatný jev). Přesnost (způsob záznamu). Diskrétnost (zejména u dětí).

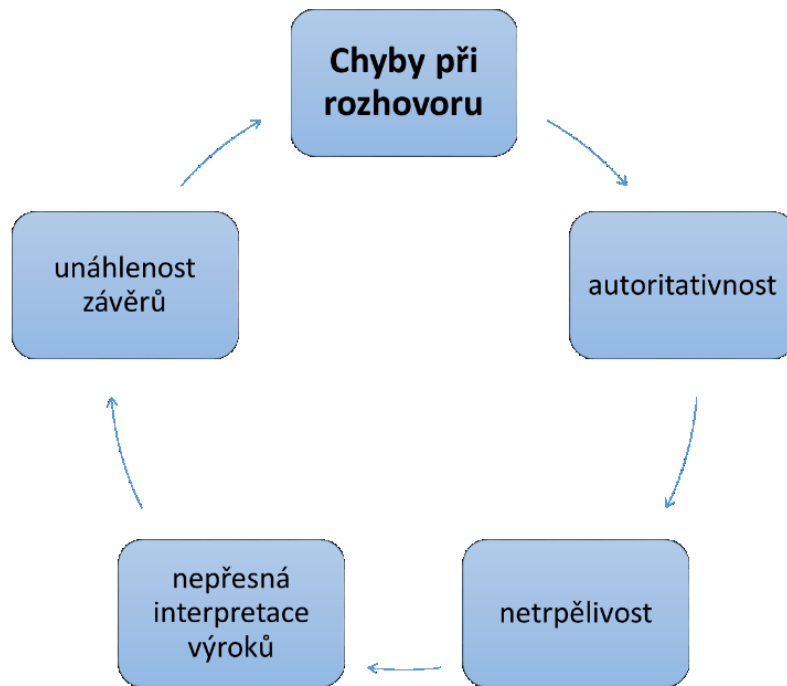
Rozhovor

Rozhovor je nejstarší diagnostickou metodou, proto je jeho místo ve výzkumu nezastupitelné. Jedná se o metodu, při kterém se jedna osoba (interviewer) ptá druhé osoby (informant) předem stanovenými otázkami na řešení výzkumného problému. Na rozdíl od běžného rozhovoru se výzkumný rozhovor liší tím že:

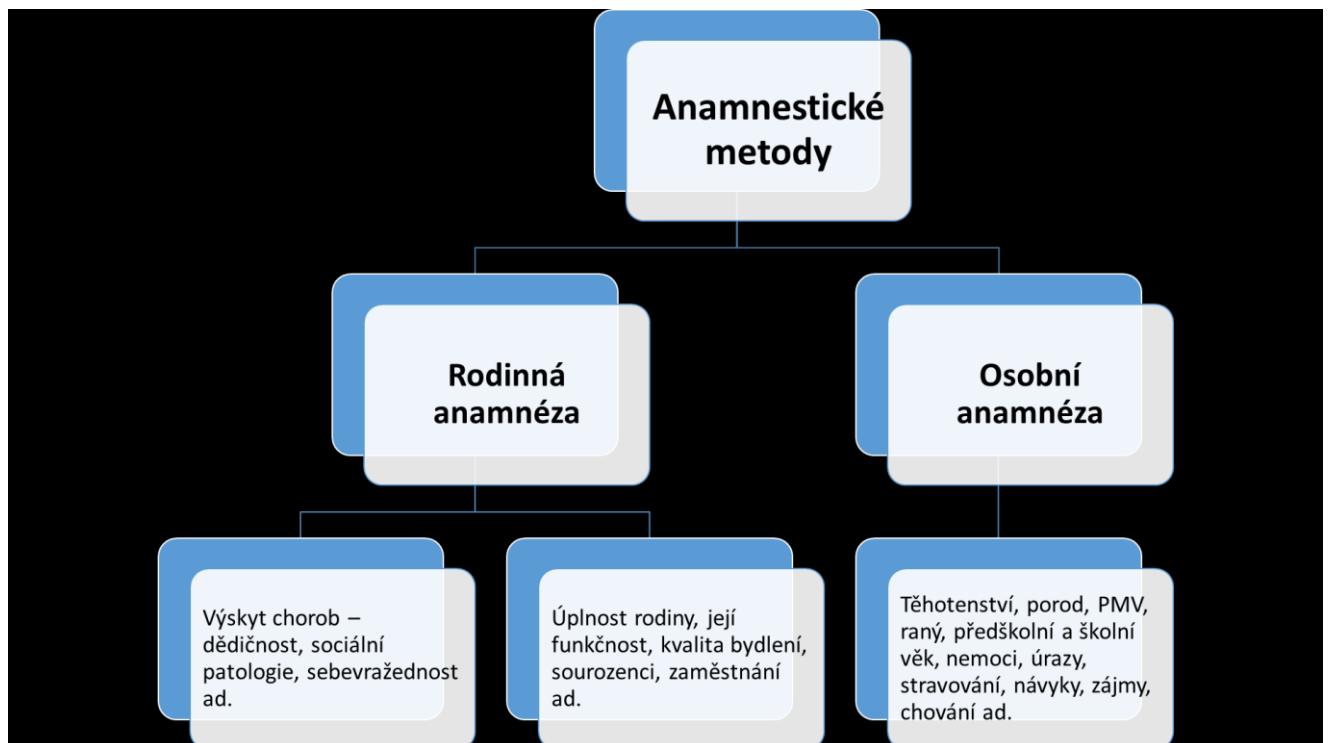
- Má předem stanovené téma
- Je uskutečňován s předem jasným zaměřením
- Většinou obsahuje standardizované otázky
- Uskutečňuje jej odborný výzkumník aj.

I pro rozhovor opět platí, aby byla zaručena validita a reliabilita.

Anamnestické metody:

Metody anamnestické

Někdy se o těchto metodách hovoří jako o životopisných nebo biografických (viz Monatová, 2000). Tyto metody nejsou specifické a jsou využívány i v řadě dalších vědních oborů, např. v lékařství, psychologii apod. Představují tedy tzv. obecné metody. Zaměřují se na získávání základních dat a údajů o vyšetřovaném jedinci, jeho rodině a životním prostředí se zřetelem na výskyt patologických úchylek a podmínek vzniku postižení či poruchy vývoje.

Patří sem: rodinná anamnéza (RA), osobní anamnéza (OA), anamnéza životního prostředí, katamnéza.

Rodinná anamnéza se zaměřuje za zjištění údajů o rodičích, prarodičích, sourozencích, popř. i na postranní linii rodiny se zřetelem na vlivy dědičnosti, ve smyslu výskytu patologických úchylek, sledovaných chorob, vrozených vývojových vad, zvláštních sklonů a nadání. Sleduje i povahové odchylky a podivínství, výskyt psychických chorob v rodině, abúzu drog a alkoholu, trestnou činnost, suicidální tendence apod. Dále informace o výskytu specifických poruch učení v rodině apod.

Osobní anamnéza zpravidla navazuje na rodinnou a zjišťuje významná data o vyšetřované osobě z období prenatálního, perinatálního a postnatálního, z raného dětství, z období předškolního a školního věku atd. až po současnost. Zkoumá vývoj jedince od počátku až po dnešní stav a velmi často využívá odborných lékařských posudků, které se tykají oblasti vlastního postižení. Snaží se získat komplexní obraz o jedinci, tj. o jeho fyzickém a psychickém vývoji.

Anamnéza životního prostředí souvisí s problematikou socializace dítěte, se schopností navazovat a pěstovat sociální vztahy a plnit různé sociální role. Někdy v této souvislosti hovoříme o vyšetření prostředí. Tyká se rodiny, školy, vrstevníků, u dospělých osob pak i pracovního prostředí a partnerských vztahů. Vždy je však nutno pojímat tyto vztahy ne jako jednostranné, ale jako vzájemnou interakci. Vlivy rodinného a školního prostředí se někdy potencují, jindy střetávají, a proto je rovněž nelze hodnotit izolovaně.

Anamnestické údaje zpravidla získáváme z tzv. anamnestického rozhovoru nebo dotazníku, při kterém spolupracujeme zejména s rodiči dítěte.

Katamnéza zkoumá situaci, ve které se jedinec ocitá po určitém časovém odstupu od ukončení speciální podpory a hledá příčiny opakovaného objevení nežádoucích projevů (recidivy). Z hlediska speciální pedagogiky lze takto získat vskutku cenné informace o dalším vývoji a životě dítěte, a tak získáme přehled o tom, které vývojové možnosti byly v prostředí jedince realizovány, které ne a proč, k jakým změnám v oblasti postižení došlo, nakolik se potvrdila původní prognóza dalšího vývoje, jak a na kolik se jedinec vyrovnal se svým postižením apod.

Kazuistika – případová studie

Analýza výsledků činností

Metoda analýzy výtvorů, výkonů a činností žáka probíhá na úrovni formální či obsahové. Během analýzy se zaměřujeme zejména na činnosti a výsledky žáky během vyučování (čtení, psaní, počítání, motorika aj.), rozbor chyb, analýzu výtvarného projevu, specifické výkony žáka (dramatické, logické, organizační, sportovní aj.), prospěch žáka, analýzu pracovní činnosti žáka.

- Písemné práce (slohová cvičení na dané téma, diktáty, básně, dopisy, deníky, portfolia, apod.)
- Výtvarné a pracovní činnosti (rysy, kresby, malby, plastiky, modely, amatérské výrobky apod.)
- Sledujeme obsahovou a formální úroveň (držení náčiní, písmo, přítlak, tempo, pomůcky apod.)

Dotazník

Jedná se o výzkumný a diagnostický nástroj, díky kterému je výzkumník schopen v poměrně rychlém čase zjistit velké množství informací. Pomocí dotazníku zjišťujeme znalosti, názory, postoje ne jen u žáků, ale i u pedagogů, rodičů i ostatních zaměstnanců školy. Dotazník je metodicky podobný rozhovoru, ale jedná se o dotazování písemné. Další výhodou dotazníku je, že se může tato metoda uskutečnit i bez výzkumníka. Dotazník se skládá z dotazníkových položek a má jasnou strukturu.

Psychometrické vlastnosti diagnostických testových metod

Objektivita: výsledky nejsou závislé na tom, kdo předkládá a hodnotí. Jsou zaručeny stejné podmínky pro všechny osoby

Normalizace: možnost srovnat výsledky testu s výsledky reprezentativního vzorku. Průměrný výkon nebo výsledek v rámci populace.

Reliabilita: spolehlivost testu. Stabilita v čase, výsledky by měly být s odstupem času stejné nebo podobné.

Validita: platnost testu. Test měří to co má (např. pozornost,...)

Diagnostické zkoušky

Ústní zkoušky: vědomosti (znalosti z jednotlivých předmětů), úroveň mluvené řeči (obsahová i formální stránka).

Písemné zkoušky: diktát, opis, volně psaný projev, doplňování čísel, slov, didaktické testy.

Praktické zkoušky: funkce smyslových orgánů, laterality, jemné motoriky apod.

Kazuistika: pomocná metoda, studie konkrétního případu, metoda sumarizační.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte typy testů a popište jejich kritéria.
2. Jaký je rozdíl mezi standardizovaným a nestandardizovaným testem?
3. Vysvětlete metodu pozorování, zamyslete se nad výhodami a nevýhodami užívání této metody v praxi.
4. Uveďte konkrétní příklady řízeného rozhovoru.
5. Charakterizujte anamnestické metody.
6. Uveďte příklad analýzy výsledků činností na konkrétním žákovi se SVP.
7. Zapamatujte si psychometrické vlastnosti diagnostických testových metod.
8. Uveďte konkrétní příklady diagnostických zkoušek.

Literatura:

Fialová, M. Základy pedagogické diagnostiky a prevence pro učitele. Studijní opora - vzdělávací modul pro koordinátory inkluze. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Opatřilová, D. (2018) Speciálněpedagogická diagnostika somatopedická.
<https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1604>.

Přinosilová, D. (2007) Diagnostika ve speciální pedagogice. Texty k distančnímu vzdělávání. Brno: Paido.